

Bieńkowski, Tadeusz

"Myšlenka lidské aktivity v Komenského pojetí dějin", Dagmar Čapková, Praha 1983 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 28, 222-223

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rezultaty pracy dydaktycznej i wychowawczej szkoły pokazał autor w zestawieniach wychowanków, wśród których, zarówno w okresie austriackim, jak i po odzyskaniu niepodległości, znalazło się liczne grono ludzi znaczących w wyższej hierarchii Kościoła, w życiu politycznym, administracyjnym i wojskowym, m.in. Władysław Sikorski, który w latach 1893—1897 był uczniem klasy I—IV gimnazjum, w życiu naukowym m.in. Julian Krzyżanowski, poeta Julian Przyboś, a po II wojnie światowej — pianista Adam Harasiewicz, reżyser Kazimierz Dejmek. Nazwisk wybitnych wychowanków oraz nauczycieli w książce tej są setki. Siłą rzeczy zostały zaopatrzone tylko w krótkie, jednozdaniowe, czasem kilkuwyrazowe charakterystyki. I mimo że większość z nich ma oczywistą dla polskiego czytelnika wymowę, żałować należy, że zostały podane w

sposób właściwy dla słownika ułożonego według działów ich aktywności zawodowej. Z imponującym rozmachem i rzetelnością zebrane materiały biograficzne nie zostały w pełni wyzyskane do analiz socjologicznych, które dokumentowałyby na przykład znaną skądinąd tezę o chłopskim rodowodzie inteligencji galicyjskiej. Zarysowany przez Józefa Świebodę fascynujący, ale szkicowy tylko obraz udziału gimnazjum i liceum rzeszowskiego w tym procesie wymaga jeszcze uzupełnień.

Powyższe uwagi nie pomniejszają wartości książki Józefa Świebode, opartej na rzetelnej wiedzy źródłowej, czerpanej z archiwów krajowych i zagranicznych, z druków i innych materiałów rękopiśmiennych w posiadaniu autora. Książka po prostu otwiera nowe perspektywy badawcze.

Irena Szybiak

Dagmar Čapková: **MYŠLENKA LIDSKÉ AKTIVITY V KOMENSKÉHO POJETÍ DEJIN**, Rozprawy Československé Akademie Věd, Rada Společenských Věd. Ročník 93 sešit 3, Praha 1983, ss. 96

Jest to kolejna praca niestrudzonej badaczki dzieł Komeńskiego, znanej z wielu prac oryginalnych i edytorskich, specjalizującej się w problematyce teorii i praktyki wychowawczej. Obecna działalność Čapkovéj w zakresie badań komeniologicznych zdaje się jednak wychodzić poza dotychczas ustalone ramy i wkraczać na szersze obszary zagadnień humanizmu i kultury naukowej Komeńskiego. Jest to zjawisko naturalne i bardzo pozytywne, znamionuje, iż autorka mająca w dorobku dziesiątki mniejszych artykułów i rozpraw zmierza w kierunku obszerniejszej monografii lub syntezy. Oczywiście Komeńskiego, który jest dla Čapkovéj autorem nie tylko godnym usilnego trudu badawczego, ale również autorem ciągle jeszcze nie dointerpretowanym wobec nieprzebranego bogactwa jego myśli.

Autorka, chociaż doskonale zna twórczość Komeńskiego, nie podjęła się tym razem napisać o jego historyzmie. Z całości historycznych poglądów Komeńskiego Čapková wybrała tylko jed-

no ogniwo — koncepcję aktywności człowieka, i rozważała je na szerokim tle sytuacji wyznaniowej, społecznej i politycznej, w którą uwikłany był Komeński przez całe życie, tudzież na tle zadań, które sobie stawiał. Čapková tłumacząc niejako brak pełnego wyводу o historyzmie Komeńskiego zaznaczyła, że w rzeczy samej Komeński nie był ani teoretykiem historiografii, ani nawet pisarzem historycznym, lecz teoretykiem i inspiratorem praktycznej działalności ludzi.

Ale przecież — twierdzi autorka — historia była dla Komeńskiego stałym, nieodzownym punktem odniesienia we wszystkich rozważaniach nad współczesną i przyszłą działalnością ludzi. Ta działalność współczesna ma swoje historyczne uwarunkowania. Historyczne uwarunkowanie działalności wytwórczej ludzi miało być dla Komeńskiego — jak pisze Čapková — kluczem do zrozumienia wszystkich różnic rozwojowych między narodami.

Rozprawa Čapkovéj dzieli się na pięć

rozdziałów: 1. Społeczno-polityczne, ideowe i kulturalne podłoże zainteresowania Komeńskiego historią; 2. Komeńskiego pojmowanie dziejów i jego wiedza historyczna; 3. Poglądy Komeńskiego na dzieje Europy, a szczególnie na dzieje reformacji i historię Czech; 4. Wpływ koncepcji pansofii na historyczne poglądy Komeńskiego; 5. Wychowawczy aspekt historycznych poglądów Komeńskiego.

Główny tok rozważań Čapkovéj odnosi się oczywiście do czasów współczesnych Komeńskiemu — końca XVI i pierwszej połowy XVII w. Z tych czasów bogatych w wydarzenia polityczne i przemiany wyznaniowe czerpie przykłady i odniesienia. Jednocześnie raz jeszcze przypomina — co czyniło już tytuł poprzednich czeskich komeniologów — że Komeński nie był „ponad swymi czasami”, ale był ich wytworem i świadomie utożsamiał się z ich ideałami i potrzebami. Jest to cenna wskazówka dla historyków innych narodowości, którzy może niekiedy skłonni byłiby zapomnieć o „historycznym”, a więc wyznaniowym i narodowym charakterze poglądów i działań Komeńskiego. Wszystko, co ten pedagog pisał i czynił, miało się obrócić na dobro i sławę jego narodu i jego wyznania. Inna interpretacja dzieł Komeńskiego byłaby po prostu ahistoryczna.

Niejako na plan dalszy schodzi w rozprawie Čapkovéj twórcza rola ludzi w procesie dziejowym, polegająca na budowaniu cywilizacji i kultury dzięki ciągle nowym odkryciom i ulepszeniom.

Takie spojrzenie poprzez wieki na rolę aktywności twórczej ludzi istnieje w dziełach Komeńskiego, a najpełniejszy wyraz znajduje w jego podręcznikach *Ianua* i *Orbis pictus*. W gruncie rzeczy jednak nie o takie — jak można sądzić — aspekty rozumienia historii chodziło autorce najbardziej. Pragnęła ona ukazać przede wszystkim, jak dalece najnowsze dzieje (współ z tradycją) Czech i Europy inspirowały Komeńskiego do podejmowania wielu prób i wysiłków w celu zachowania i rozwoju czeskiej kultury narodowej oraz umocnienia wyznania Braci Czeskich. Sądzę, że tak właśnie należy odczytać intencje autorki i jej orientację badawczą. Odczytanie ich nie było łatwe, gdyż rozprawa nie jest napisana przejrzyście dla czytelnika polskiego niebohemy, a myśl autorki nieraz gubi się i gmatwa.

Z autorów polskich Čapková cytuje tylko Łukasza Kurdybachę (jego rozprawę w języku czeskim *Působení Jana Amose Komenského v Polsku*) oraz Waldemara Voisé (*Myśl społeczna XVII wieku*). Zabrakło tu jakby autorów historyków, którzy wiele (i słusznie) pisali o Komeńskim, jak Tazbir, Dworzaczko, Ogonowski.

Rozprawa może być bardzo pożyteczna dla historyka wychowania wieku XVII, który nie ulęknie się na samym początku czeszczyzny. Streszczenia obcojęzyczne zapoznają z głównymi тезami pracy. Brak indeksu osób natomiast korzystanie z rozprawy nieco utrudnia.

Tadeusz Bienkowski

Adam Massalski, SZKOLNICTWO ŚREDNIE KIELC DO ROKU 1862, Kielce, WSP im. Jana Kochanowskiego 1983, ss. 302.

W dorobku pisarskim A. Massalskiego ważne miejsce zajmują publikacje poświęcone przeszłości oświaty i kultury Kielecczyny. W tym też kręgu tematycznym mieści się jego najnowsza książka omawiająca dzieje szkoły średniej w Kielcach aż do czasu reformy dokonanej w 1862 r. przez Aleksandra Wielopolskiego. Praca obejmuje dość dłu-

gi okres, a mianowicie lata 1727—1862. Z pierwszą datą wiążą się początki szkoły średniej założonej przez księży komunistów, a z datą końcową — likwidacja Szkoły Wyższej Realnej. Na treść książki składają się więc dzieje jednej szkoły, która w różnych okresach historycznych zmieniała swoją organizację oraz profil kształcenia. Już w tym miej-